

Bijlage I

Cultuurhistorische waarden

Inleiding

De voormalige directeur van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed F. Asselbergs heeft de ontwikkelingsgeschiedenis, de identiteit van Willemsoord geanalyseerd en aanbevelingen gedaan vanuit welke uitgangspunten het terrein verder kan worden ontwikkeld. De visie van die rapportage is een door college en raad gedeelde visie. Het biedt namelijk een helder uitgangspunt voor verdere ontwikkeling van Willemsoord.

Identiteit

De gebiedsvisie voor Willemsoord maakt deel uit van een groter gebied bestaande uit het stationsgebied, de stad en de werf. Elk van deze gebieden hebben gebiedseigen functionele karakteristieken en ruimtelijke kenmerken die zich van elkaar onderscheiden. Gezamenlijk vormen zij het stadshart van Den Helder.

Het doel voor Willemsoord is om een onderdeel van het stadshart te worden met een eigen identiteit. Deze identiteit wordt bepaald op basis van aanwezige, gebiedseigen kenmerken. In de Cultuurhistorische waardenstelling wordt het volgende beschreven over de identiteit van Willemsoord:

'De eigen identiteit van de werf wordt enerzijds bepaald door een eigen economie, die zich onderscheidt van de economie van de binnenstad en het stationsgebied. De eigen economie van Willemsoord is gericht op de Marine, de maritieme wereld, de zee en de daarmee samenhangende kennisontwikkeling en duurzame energiewinning. Anderzijds is de rationele maatvoering en industriële logistiek bepalend voor de identiteit van Willemsoord, als erfenis van de oorspronkelijke opzet van het terrein. Dit is van invloed op de ordening van functies, de ruimtelijke karakteristieken en vormgeving van gebouwen en openbare ruimte. Het terrein wordt gekenmerkt als een veld met daarin vrijstaande gebouwen, geordend op basis van de rationele maatvoering. Daarmee onderscheidt de werf zich van het stedelijk weefsel van de stad. Daarnaast zal een gefaseerde ontwikkeling van Willemsoord ervoor zorgen dat de geleidelijke wordingsgeschiedenis van de werf wordt voortgezet, die gekenmerkt wordt door een opeenvolging van bouwfases en bouwstijlen. Na de restauratie van de werf zal die ontwikkeling van Willemsoord worden voortgezet, zij het met ander programma. Nieuwe invullingen zullen geleidelijk hun plek krijgen op de werf en worden vormgegeven door de eigentijdse ontwerpogave en de civiele bouwcultuur.'

Voor het projectgebied specifiek geldt dat de identiteit wordt bepaald door de rationele maatvoering en industriële logistiek die als erfenis zijn overgebleven van de oorspronkelijke opzet. Ook is de opeenvolging van bouwfases en bouwstijlen duidelijk waarneembaar in de omliggende bebouwing en de openbare ruimte.

Toetsingskader

Voor de verdere ontwikkelingen op Willemsoord is er een toetsingskader opgesteld met betrekking tot de cultuurhistorische waarden van het gebied. Hierbij is er rekening gehouden met het behoud van een sterk eigen karakter en de gebiedseigen cultuurhistorische context. Nieuwe ontwikkelingen vormen daarnaast een eigentijdse toevoeging, in lijn met de historische ontwikkeling van Willemsoord waarbij elke tijdperiode een herkenbare dimensie toevoegt.

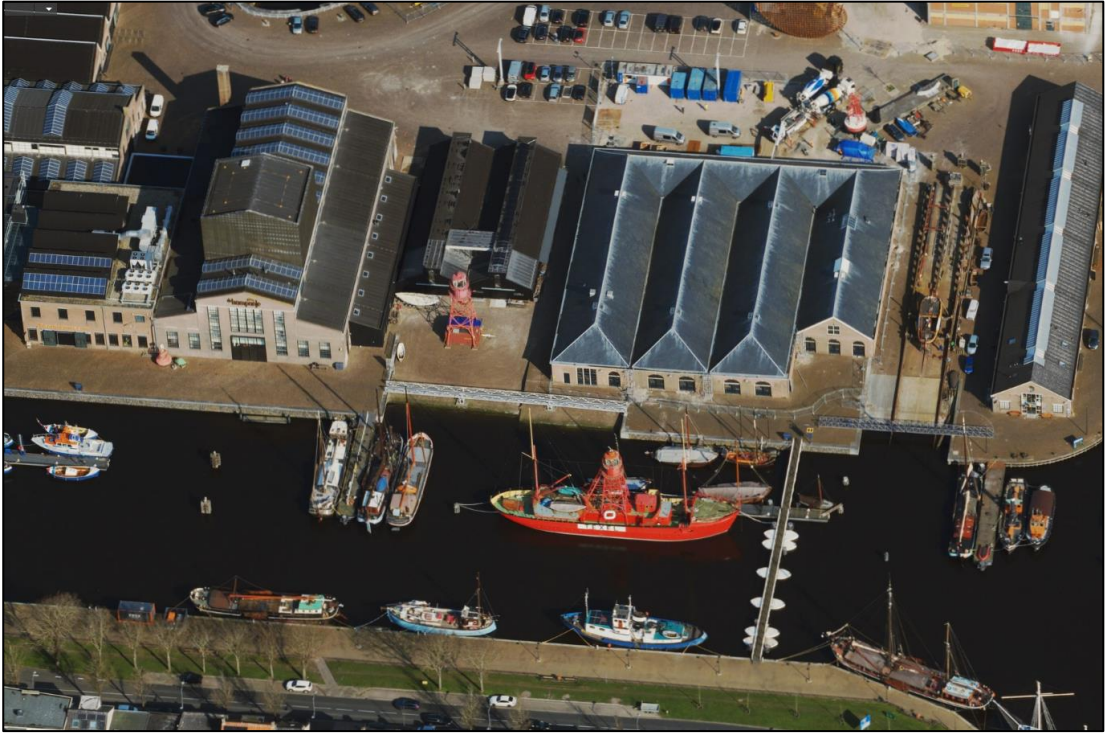
Het toetsingskader is bedoeld om ervoor te zorgen dat door toekomstige ontwikkelingen de identiteit van Willemsoord wordt behouden en versterkt. De karakteristieke kenmerken die de identiteit bepalen zijn als volgt beschreven:

- De rationele basisstructuur wordt bepaald door de samenhang tussen plek, grondplan, waterstructuur en gebouwen:
  - Oriëntatie richting de zee (oosten);
  - Bebouwingsrichting gerelateerd aan het grondplan;
  - Natte Dok als centraal punt;
  - Twee symmetrieassen (NZ en OW);
  - Verdeling van het terrein in vier kwadranten;
  - Diagonale verbindingen tussen kwadranten;
  - Orthogonale hoofdstructuur, vormgegeven door bebouwingsrichtingen en zichtassen;
  - Hiërarchie tussen randbebouwing, representatieve accenten en utilitaire (tijdelijke) loodsen;
  - Hiërarchie in toegangen, toegangen zijn onderscheidend en ondergeschikt ten opzichte van de hoofdtoegang aan de Weststraat.

- Ruimtelijke kenmerken:
  - Het werfterrein is een open veld met daarin zelfstandige, vrijstaande gebouwen;
  - De vrije dispositie van gebouwen is afgestemd op de rationele basisstructuur en de industriële logistiek;
  - Orderingsstructuur van gebouwen volgt de gerichtheid op de zee;
  - Open ruimte tussen permanente bebouwing, ten behoeve van productie, opslag en tijdelijke bebouwing;
  - Vrije toegankelijkheid van kades (vrijhouden van bebouwing);
  - Bebouwing heeft een representatieve zijde aan de dokken;
  - Openbare ruimte wordt beleefd als een vrije ruimte en dient als ondergrond van afzonderlijke complexen en gebouwen.

- Functionaliteit, rationele stedenbouw en civiele ontwerptradities:

- Het productieproces (de logica) bepaalt de plaatsing en de ordening van de functies, er is een planmatige aanleg van bebouwing in relatie tot waterwerken en van bebouwing in relatie tot het vrije werkvlak;
  - Het programma komt voort uit nut en noodzaak, "cultuur ontstaat door de noodzaak van de economie", dit houdt in: alleen dan bouwen als er vraag naar is;
  - Opeenvolgende ontwikkelingsfasen, leesbaar in de opeenvolging van de verschillende bouwstijlen;
  - Vorm volgt functie. Dit houdt in dat niet vanuit de schoonheid, maar vanuit de functie wordt ontworpen (met betrekking tot materiaal, vormgeving en proporties van bebouwing). De gebouwen hebben daardoor een functiespecifieke typologie.
- Beeldkwaliteit architectuur:
    - Traditie van typische civiele bouwcultuur, zich duidelijk onderscheidend van het werk van stadsbouwmeesters;
    - Utilitaire, industriële bebouwingstypologie en vormgeving;
    - Harmonie tussen stenige openbare ruimte en gevels van metselstenen.
  - Beeldkwaliteit openbare ruimte:
    - De openbare ruimte heeft als open productieveld een stenig karakter;
    - Groenstructuren zijn de formele tuin langs de dijk en het schuine pad van de hoofdingang naar het KIM, vormgegeven als bomenlaan;
    - Overige openbare groenaanleg is beperkt en functioneel, zoals de groene plekken die dienen als stoffering rondom artefacten.

Projectvoornemen

Als onderdeel van de herinrichting van de Museumhaven te Den Helder zal de kade vergroot worden door een kademuur aan te brengen over de bestaande hellingbaan. De vergroting van de kademuur is benodigd om de bereikbaarheid van het achtergelegen gebied te verbeteren. Bovendien worden door de uitbreiding meer ligplaatsen gecreëerd, die benodigd zijn wanneer er een omvaarroute ingesteld gaat worden bij de renovatie van de Koopvaardersschutsluis. (figuur 1).

Figuur 1 | Projectlocatie (bron: Cyclomedia.nl)

Historische context projectlocatie

De projectlocatie ligt aan de zuidzijde van de historische Rijkswerf Willemsoord, dit gedeelte is opgericht aan het begin van de 19^e eeuw. In de plattegrond van 1833 is de eerste bebouwing op Willemsoord te zien, evenals de hellingbanen (figuur 2). Het huidige gebouw 66 is zichtbaar in de kaart en deed, samen met het naastgelegen pand, dienst als mastenloods (gebouwen nummer 4 op de kaart).

Figuur 2 | Willemsoord 1833 (bron: Noord-Hollands archief)

Voor het fabriceren van masten werden onder andere lange boomstammen gebruikt die werden opgeslagen in het water. Vervolgens werd het hout via hellingbanen de kade opgetrokken om er masten van te maken. In een luchtfoto van 1924 zijn de boomstammen en de hellingbanen te zien (figuur 3).

Figuur 3 | Luchtfoto Willemsoord 1924 (bron: Wikipedia.nl)

Door het beëindigen van de mastenproductie verloren ook de hellingbanen hun functie. In foto's uit de jaren '80 is te zien dat de hellingbanen zijn vervangen door een kade. Slechts een kort gedeelte van de voormalige hellingbaan ligt er, maar is begroeid met planten (figuur 4). Het feit dat een gedeelte is vervangen door een kade en een deel begroeid is, toont aan dat de hellingbanen niet meer in gebruik waren en dus geen functie hadden.

Figuur 4 | Foto's Willemsoord jaren '80 (bron: Regionaal archief Alkmaar)

Vanaf 1995 kwam een deel van de voormalige marinewerf in handen van de gemeente en werd er begonnen met restauratiewerkzaamheden van diverse gebouwen. In 2003 werd de openbare ruimte bij de projectlocatie onder handen genomen en werd er bij gebouw 66 een hellingbaan aangelegd waar later een loopbrug overheen is komen te liggen (figuur 5).

Figuur 5 / Aanleg van de hellingbaan in 2003 (bron: Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed)

Toetsing projectvoornemen cultuurhistorische waarden

Om aan te tonen dat het projectvoornemen van toegevoegde waarde is voor de cultuurhistorische waarde van Willemsoord, dient er gekeken te worden naar het eerdergenoemde toetsingskader. Uit het toetsingskader zijn de volgende punten van toepassing voor het projectvoornemen:

- Ruimtelijke kenmerken;
- Functionaliteit, rationele stedenbouw en civiele ontwerptradities;
- Beeldkwaliteit openbare ruimte.

Ruimtelijke kenmerken

Vanuit de ruimtelijke kenmerken zijn er diverse punten aangedragen die bijdragen aan de cultuurhistorische waarden. In dit geval gaat het om de openbare ruimte aan het water, daarbij is de vrije toegankelijkheid van kades en de beleving van de openbare ruimte als vrije ruimte van belang.

Door het realiseren van een kade ter plekke van de huidige hellingbaan worden de omliggende kades beter toegankelijk. Ook de beleving van het gebied wordt veranderd door de aanleg van de kade. In de huidige situatie is de hellingbaan een 'obstakel' op de route die te overbruggen is door middel van de loopbrug. De beleving daarbij is dat de route ophoudt bij de hellingbaan en dat de loopbrug slechts ter overbrugging is indien noodzakelijk. Door de kade te verbreden wordt deze vrijer toegankelijk en nodigt het uit om verder langs de kade te lopen, waardoor gebouw 66 ook beter toegankelijk wordt.

Functionaliteit, rationele stedenbouw en civiele ontwerptradities

Naast de ruimtelijke kenmerken en de beleving speelt ook functionaliteit een grote rol in de cultuurhistorische waarde van Willemsoord. De geschiedenis van Willemsoord bestaat ten slotte grotendeels uit de functie als marinewerf. Om dit kenmerk van de cultuurhistorische waarde te

bewaren zijn er diverse punten aangedragen. Aangezien het om een openbare ruimte gaat is het van belang dat het programma voortkomt uit nut en noodzaak, opeenvolgende ontwikkelingsfasen zijn leesbaar en de vorm volgt de functie.

Het plan voor de kade is voortgekomen uit nut en noodzaak, de gebouwen rondom de kade krijgen een andere functie en dienen daardoor beter bereikbaar te zijn. Echter, er is rekening gehouden met de nut en noodzaak in de toekomst, indien gewenst kan de hellingbaan terug worden gebracht in de originele staat. Dit is mogelijk door het feit dat de hellingbaan niet wordt gesloopt maar de kade slechts wordt opgehoogd met behoud van de huidige hellingbaan. Eén van de achterliggende redenen is dat de betreffende hellingbaan de laatste houthelling is op Willemsoord. Door het behoud van de hellingbaan zal deze ook zichtbaar zijn in de beoogde situatie, de betonnen randen van de hellingbaan blijven zichtbaar in het straatwerk. Daarnaast wordt het straatwerk ter plekke van de hellingbaan gedifferentieerd als referentie naar de voormalige hellingbaan.

Het behoud van de bestaande betonnen banden van de hellingbaan zorgt er ook voor dat deze ontwikkelingsfase leesbaar is. Alhoewel dit punt vooral betrekking heeft op de cultuurhistorische waarde van de bebouwing op Willemsoord, valt dit ook te implementeren op de openbare ruimte.

De functie van de kade is het bereikbaar maken van omliggende gebouwen en het creëren van aanlegmogelijkheden voor schepen. De andere kades op Willemsoord hebben grotendeels dezelfde functie en de vorm volgt deze functie. Het doortrekken van dezelfde lijn voor dit gedeelte van de kade zorgt ervoor dat het past bij de andere kades en dat de vorm de functie volgt.

Beeldkwaliteit openbare ruimte

Vanuit de beeldkwaliteit van de openbare ruimte is vooral het karakter en groen van belang. Groen wordt beperkt aangelegd op de daarvoor aangewezen locaties en als stoffering rondom artefacten. Daarnaast heeft de openbare ruimte als open productieveld een stenig karakter.

De kade zal volledig bestraat worden in lijn met het karakter van de omliggende kades. Ook zal er geen groen worden toegevoegd. Dit is in lijn met het behouden van een stenig karakter van de openbare ruimte.

Conclusie

Vanuit het toetsingskader voor cultuurhistorische waarde van Willemsoord valt te concluderen dat het projectvoornemen van toegevoegde waarde is en past bij de identiteit van Willemsoord. De vergroting van de kade heeft voldoende nut en noodzaak en de vorm volgt de functie. Ook de beeldkwaliteit en het karakter van de kade voldoet aan de eisen. Daarnaast is er een mogelijkheid om de helling in de toekomst terug te brengen in de oude staat, enkel het gedeelte van de hellingbaan onder water wordt permanent gesloopt.